

Ю. М. Вітренко

кандидат економічних наук, доцент, заслужений економіст України, провідний науковий співробітник відділу економіки вищої освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Київ, Україна, youvit@ukr.net

**ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ЯК СУБ'ЄКТІВ СУЧАСНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Анотація. У статті викладено результати дослідження теоретико-методологічних засад державного фінансування університетів як суб'єктів сучасної ринкової економіки, що пов'язано з визнанням Україною її принципів основою відносин з ЄС, а отже, потребою в їх запровадженні в усіх сферах, у т. ч. й сфері вищої освіти. Наведено авторське бачення створення і впровадження Нової моделі державного фінансування закладів вищої освіти України (*далі* – ЗВО), головна ідея якої – фінансування виробництва та оплата конкретних продуктів (товарів і послуг) як результатів економічної діяльності ЗВО згідно з Класифікацією видів економічної діяльності й Державним класифікатором продукції та послуг, а не фінансування утримання ЗВО. Запропоновано терміни та їх визначення щодо організаційно-правового статусу ЗВО, послуг у сфері вищої освіти й наукових досліджень та експериментального розроблення, основні напрями створення Нової моделі.

Ключові слова: фінансовий капіталізм, Система національних рахунків 2008 р. (СНР 2008), некомерційні організації, результати економічної діяльності ЗВО.

Табл. 1. Літ. 28.

Yurii Vitrenko

Ph. D. (Economics), Associate Professor, Institute of higher education, Kyiv, Ukraine, youvit@ukr.net

**STATE FINANCING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
OF UKRAINE AS ACTORS OF A MODERN MARKET ECONOMY**

Abstract. Ukraine's recognition of the principles of a free market economy as the basis of relations with the EU determines their implementation in all areas, including higher education. In this regard, the article reveals research results of modern theoretical and methodological basis of state funding of universities as actors of a modern market economy. The author proposes his vision for the creation and implementation of a new model of state financing of Ukrainian HEIs. The main idea of the model is production financing and payment for specific products (goods and services) as results of HEI economic activity according to the Classification of Economic Activities and State Classifier of Products and Services rather than financing their maintenance. The main directions of the New Model creation, in particular, the regulation of terms and their definitions concerning the economic activity of HEIs in accordance with principles of modern market economy (in terms of the legal status of HEI, "higher education service as a result of economic activity", "research and development service as a result of economic activity", "state standard of higher education service", "the quality of higher education service", "costs of higher education service", "higher education standardization", "balanced scorecard of HEI activity"); change of titles of budget programs in order to bring them in line them with the names of sections of State Classifier of Products and Services SC 016: 2010; introduction of an accounting system that would provide an opportunity to calculate the costs of each particular final output (product or service); introduction of a pricing system for goods and services that are produced and provided by

© Вітренко Ю. М., 2019

HEIs; changes to the existing system of public procurement for the production and provision of higher education services; introduction of the system of public procurement of higher education service; introduction of a balanced scorecard of performance indicators of HEI economic activity as a basis for determining the results of higher education budget programs implementation, the degree of goals achievement of higher education state policy, conducting surveys of the state budget expenditures in this area, etc.

Keywords: financial capitalism, the System of National Accounts 2008 (SNA 2008), non-for-profit organizations (NGOs), results of HEI economic activity.

JEL classification: H52, I22, I23, I28.

Ю. М. Витренко

кандидат економічних наук, доцент, заслужений економіст України, ведучий научний співробітник відділу економіки вищого образования Інституту вищого образования Національної академії педагогічних наук України, Київ, Україна

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ УЧРЕЖДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ КАК СУБЪЕКТОВ СОВРЕМЕННОЙ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье изложены результаты исследования теоретико-методологических основ государственного финансирования университетов как субъектов современной рыночной экономики, что связано с признанием Украиной ее принципов основой отношений с ЕС, а следовательно, необходимости их введения во всех сферах, в т. ч. и сфере высшего образования. Приведено авторское видение создания и внедрения Новой модели государственного финансирования заведений высшего образования Украины (*далее* – ЗВО), главная идея которой – финансирование производства и оплата конкретных продуктов (товаров и услуг) как результатов экономической деятельности ЗВО согласно Классификации видов экономической деятельности и Государственному классификатору продукции и услуг, а не финансирование содержания ЗВО. Предложены термины и их определения, касающиеся организационно-правового статуса ЗВО, услуг в сфере высшего образования и исследований и экспериментальной разработки, основные направления создания Новой модели.

Ключевые слова: финансовый капитализм, Система национальных счетов 2008 г. (СНС 2008), некоммерческие организации, результаты экономической деятельности ЗВО.

Прийняття Закону України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування” [1] об’єктивно актуалізувало необхідність розв’язання проблем державного фінансування закладів вищої освіти (*далі* – ЗВО) як суб’єктів сучасної ринкової економіки. Нагадаємо, що Україна з 2006 р. офіційно має статус країни з ринковою економікою, а в Угоді про асоціацію з ЄС задекларовано: “завершення переходу до діючої ринкової економіки...” та “Сторони визнають, що принципи вільної ринкової економіки становлять основу для їх відносин...” [2]. Крім того, під час парламентських слухань на тему “Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки”, які відбулися 10 квітня 2019 р., питання державного фінансування ЗВО з того чи

іншого приводу порушувалися у багатьох виступах учасників і знайшли відповідне місце в матеріалах [3].

Зокрема, частини третю, п'яту у ст. 20 вказаного Закону викладено в новій редакції, яка передбачає сучасні ринкові підходи до формування бюджетних програм “з урахуванням... використання кількісних і якісних показників бюджетних програм, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, досягнення мети бюджетної програми, висвітлюють обсяг і якість надання публічних послуг...” [1].

Важливою новелою є доповнення пп. 8 п. 13 розділу I Закону: “10. Для забезпечення підвищення ефективності та результативності використання коштів державного бюджету за рішенням Кабінету Міністрів України проводяться огляди витрат державного бюджету. Такі огляди передбачають здійснення аналізу ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері діяльності за рахунок коштів державного бюджету в межах визначених бюджетних програм, а також оцінки ефективності, результативності та економічної доцільності відповідних витрат державного бюджету” [1]. Враховуючи обсяги та місце видатків на сферу вищої освіти в загальному обсязі видатків, не викликає сумнівів необхідність розроблення конкретних організаційно-методологічних документів щодо проведення таких оглядів витрат державного бюджету на сферу вищої освіти на основі обґрунтованої збалансованої системи показників економічної діяльності ЗВО, у т. ч. результативних показників бюджетних програм.

У Рекомендаціях парламентських слухань серед ключових проблем сфери вищої освіти констатуються “неефективний механізм фінансування системи вищої освіти” та “низький рівень фінансової автономії (свободи) закладів вищої освіти”, сформульовано ряд конкретних рекомендацій щодо суттєвих змін нормативно-правових актів, які регулюють економічні (зокрема фінансові) відносини ЗВО.

На наше переконання, необхідність виконання зобов'язань України щодо завершення переходу до діючої ринкової економіки, наведених положень Закону України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування” та врахування Рекомендацій парламентських слухань об'єктивно зумовлюють розроблення теоретико-методологічних засад нової моделі державного фінансування діяльності ЗВО як суб'єктів сучасної ринкової економіки.

Метою статті є обґрунтування необхідності розроблення й упровадження на основі теоретичних положень неінституціоналізму і фінансового капіталізму та методологічних засад Системи національних рахунків 2008 р. (далі – СНР 2008) Нової моделі державного фінансування діяльності ЗВО України як суб'єктів сучасної ринкової економіки (далі – НМДФ ЗВО).

Обранню неoinституціоналізму як теоретичної бази для розроблення НМДФ ЗВО значною мірою сприяв промовистий факт, який навели С. В. Магузка і В. І. Горбатюк: “За перших 20 років вручення Нобелівської премії з економіки (1969–1988) її отримали п’ять учених, які проводили інституціональні дослідження (Я. Тінберген, К. Ерроу, Г. Мюрдаль, Г. Саймон, Дж. Б’юкенен), а за наступні 20 років їх було вже десять (Р. Коуз, Г. Беккер, Д. Норт, Р. Фогель, А. Сен, Дж. Акерлоф, М. Спенс, Дж. Стіглер, Д. Канеман, Е. Остром)” [4, с. 111].

Щодо фінансового капіталізму як теоретичної основи, то згадаємо слова лауреата Нобелівської премії з економіки 2013 р. Р. Шиллера: “Усі ми живемо у світі фінансового капіталізму – економічній системі, яка дедалі більшою мірою визначає напрям діяльності фінансових інститутів. ...Величезне значення мають подальше розширення фінансового капіталізму, його демократизація і гуманізація, які дають змогу домогтися ще глибшого позитивного впливу фінансових інститутів на життя людей. Умови досягнення цієї мети – надання людям можливості брати участь у фінансовій системі на рівних умовах і забезпечення їм необмеженого доступу до інформації та відповідних ресурсів (людських і електронних)... це означатиме, що вони розглядають себе як частину сучасного фінансового капіталізму, а не як жертв агресивних і егоїстичних дій цинічних фінансових організацій. Це означатиме створення нових фінансових продуктів, у яких враховуються більшість сучасних досягнень фінансової теорії, а також наукові революції в поведінковій економіці й поведінкових фінансах, і котрі досліджують реальні людські обмеження, що стають на заваді раціональному прийняттю рішень...” [5, с. 12].

У спеціальній доповіді Світового банку “Реалізація потенціалу економічного зростання України” зазначено, що “досягнення вищого та стійкішого економічного зростання потребуватиме прогресу у впровадженні критично важливих реформ... у таких сферах, як... належне урядування та нагляд у фінансовому секторі...”. У доповіді безпосередньо вказується, що Україна може прискорити економічне зростання “за рахунок видатків споживання... та комплексної реформи системи освіти” [6, с. 1].

Методологічною основою статті обрано концептуальні засади СНР 2008 [7], прийнятої ООН, Євростатом, МВФ, ОЕСР, Світовим банком як міжнародний статистичний стандарт для національних рахунків. Невід’ємною складовою СНР 2008 є врахування результатів економічної діяльності ЗВО як інституціональних одиниць, що входять до повної сукупності всіх резидентських інституціональних одиниць країни.

Як засвідчили парламентські слухання, науково-аналітичні, статистичні та інформаційні матеріали, надані до них, зокрема, Міністерством освіти і науки України (далі – МОН), Державною установою “Інститут економіки та прогнозування” НАН України, Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Інститутом економіки промисловості НАН України, Центром Разумкова, Національною академією державного

управління при Президентові України, діяльність ЗВО розглядається здебільшого в парадигмі теорії людського капіталу [3].

У зв'язку з цим хочемо привернути увагу до того, що сучасна світова практика вимірювання економічної діяльності не враховує положень теорії людського капіталу. Так, у згаданому міжнародному стандарті СНР 2008 у п. 1.54 зазначено: “Часто вважають, що витрати на підготовку і навчання персоналу треба класифікувати як валове нагромадження основного капіталу у формі інвестицій у людський капітал. Здобуття знань, навиків і кваліфікації підвищує виробничий потенціал відповідних людей і є для них джерелом майбутніх вигід. Проте, хоча знання, навички і кваліфікації, безумовно, є активами у широкому розумінні слова, їх не можна прирівнювати до основних фондів, як вони визначені у СНР 2008. Вони набуваються у процесі навчання, занять і практики, тобто є діяльністю, яка не може здійснюватися іншими на користь того, хто навчається, і через це здобуття знань не є процесом виробництва, на відміну від викладання при наданні послуг освіти. Послуги освіти, вироблені школами, коледжами, університетами і т. п. розглядаються як такі, що споживаються студентами у процесі здобуття ними знань і навичок. Витрати, пов'язані з цим типом освіти, розглядаються як кінцеве споживання. Якщо навчання організовує роботодавець з метою підвищення ефективності персоналу, витрати на навчання розглядаються як проміжне споживання” [7]. У наведеному положенні безальтернативно стверджується, що витрати на підготовку і навчання персоналу не повинні кваліфікуватись як валове нагромадження основного капіталу у формі інвестицій у людський капітал. Послуги освіти, надані школами, коледжами, університетами, у СНР 2008 розглядаються не як такі інвестиції, а як кінцеве споживання.

У праці “Капітал у ХХІ столітті” Т. Пікетті теж вказує: “У формулюваннях національного обліку витрати на... освіту враховуються як споживання (джерело невід'ємного добробуту), а не як інвестиція. Це ще одна причина, чому вислів “людський капітал” проблематичний” [8].

Поділяючи наведені положення щодо розуміння витрат на освіту, на нашу думку, словосполучення “людський капітал” можна розглядати як вдачу публіцистичну метафору, а не конкретну досконалу економічну категорію, обов'язкову до впровадження в практику. Отже, при формуванні завдань освіти і науки у збалансованому розвитку людського капіталу в Україні слід в обов'язковому порядку враховувати концептуальні засади СНР 2008 як визнаного у світі офіційного статистичного стандарту.

Світова фінансова криза 2008–2009 рр., спричинена, за вдалими, на наш погляд, висновком Р. Шиллера, “фундаментальними структурними недоліками наших фінансових інститутів” [5, с. 21], об'єктивно збільшила кількість проблем фінансів узагалі і ЗВО зокрема. Тому, на нашу думку, доцільно здійснити огляд досліджень проблем фінансування вищої освіти, проведених з урахуванням наслідків зазначеної кризи.

З огляду на зобов'язання України щодо асоціації з ЄС, наслідки світової фінансової кризи 2008–2009 рр., а також вимоги щодо обсягів наукової стат-

ті, ми вважаємо за правильне обмежитись аналізом проблем державного фінансування університетів Європейського Союзу, викладеним у Звіті Обсерваторії державного фінансування Європейської асоціації університетів [9]. Як заявили його автори, Звіт “містить найбільш актуальну інформацію про 33 різні системи вищої освіти в Європі” щодо державного фінансування, починаючи з 2008 р.

За висновком дослідників, університети Європи перебувають у складній фінансовій ситуації, в якій традиційні способи фінансування трансформуються і продовжують розвиватися. На їхню думку, один із підходів полягає в тому, щоб організувати державне фінансування університетів на основі результатів діяльності (*performance-based funding*) [10], використовуючи досвід фінансування у сфері виробництва товарів і послуг, а не традиційне фінансування на основі витрат. Вони наголошують, що в умовах обмеженості й конкуренції за державні ресурси актуальними є ефективність фінансування та підзвітність у сфері державних видатків. На наш погляд, наведений висновок є дуже важливим для професійного розуміння меж фінансової автономії ЗВО.

Виокремлюють автори звіту і підхід “фінансування досконалості” (*excellence funding*), чия основна мета полягає у сприянні великомасштабним ініціативам, для підтримки яких державне фінансування спрямовується університетам на конкурсних засадах.

Ознайомлення з останніми матеріалами Європейської асоціації університетів (*European University Association, EUA*), де розглядаються проблеми державного фінансування, на нашу думку, дає достатньо підстав для того, щоб погодитись із висновком європейських дослідників: “у багатьох країнах ЄС... схеми фінансування університетів перебувають у стані перегляду” [10]. Разом із тим у нас склалося стійке переконання, що серед значної кількості моделей державного фінансування університетів перевага все-таки надається моделі фінансування на основі результатів їхньої діяльності (*performance-based funding*).

В Україні проблеми фінансування сфери вищої освіти не залишилися поза увагою науковців і фахівців. Як і у випадку європейських університетів, серед вітчизняних досліджень проблем фінансування ЗВО нами розглядалися лише ті з них, які враховували наслідки світової фінансової кризи. При цьому, з огляду на згадані вище обмеження щодо обсягу наукової публікації, насамперед наведемо позиції тих із них, які через певні обставини дотепер впливають на процеси реформування сфери вищої освіти України.

Так, на думку головного експерта групи “Освіта” Реанімаційного пакета реформ, члена Національної команди експертів з реформування вищої освіти, доктора фізико-математичних наук В. Є. Бахрушина, у зв'язку з внесенням зазначених нами на початку статті змін до Бюджетного кодексу України, “питання створення нової моделі фінансування, яка б дозволила найбільш ефективно використовувати дуже обмежені бюджетні кошти”, набуло акту-

альності [11]. Проте спроби автора сформулювати конкретні обґрунтовані відповіді на поставлене ним самим запитання, на наш погляд, виявилися не зовсім вдалими. Дослідник, на нашу думку, порівнює незіставні величини: вартість навчання одного здобувача вищої освіти за кошти фізичних осіб і середні витрати бюджетних коштів на одного студента. Справа в тому, що практика фінансування державних і комунальних ЗВО України ґрунтується на фінансуванні в конкретному календарному році “утримання” ЗВО як бюджетних установ у цілому і не передбачає розрахунку “чистої” вартості підготовки одного фахівця протягом нормативного (повного) терміну навчання в розрізі ступенів, галузей і спеціальностей без урахування витрат на утримання гуртожитків, окремих спортивних та культурних споруд, які надають інші види послуг. Як наслідок, здійснений аналіз розрахунку собівартості підготовки одного фахівця видається некоректним, а запропоновані рекомендації – дещо академічними. Як стверджує автор, “у світі відомі різні успішні моделі розподілу бюджетного фінансування”. На жаль, брак конкретних посилань на такі моделі не дає нам можливості скористатися досвідом їх функціонування. Зазначимо лише, що наведений вище аналіз діючих моделей фінансування вищої освіти західними фахівцями не дає підстав для такого висновку. Разом із тим ми погоджуємося з висновком В. Є. Бахрушина: “дискусії стануть більш конструктивними і невдовзі приведуть до створення дійсно ефективного механізму бюджетного фінансування, що буде сприяти розвитку вищої освіти”.

С. М. Квіт, доктор філологічних наук, Міністр освіти і науки України (2014–2016 рр.), голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти з 2019 р., у своїх публікаціях також приділяє значну увагу проблемам фінансування ЗВО України. Зокрема, перебуваючи на посаді Міністра, він сформулював власне розуміння фінансування українських ЗВО таким чином: “держава повинна фінансувати не державне замовлення, а просто виділяти кошти на освіту. Університет сам розбереться, куди витратити гроші: скільки на науку, скільки на навчальний процес, скільки на зарплату викладачам” [12]. У матеріалі “Дорожня карта реформування вищої освіти України” [13] автор підкреслив, що в цьому документі “важливо було сформулювати, що насамперед є необхідним для розвитку українських закладів вищої освіти і без чого вони не можуть обійтися”. Розглядаючи університетську автономію (у т. ч. фінансову), С. М. Квіт стверджує, що “на тлі успішної імплементації інструментів академічної автономії закладів вищої освіти їхню фінансову автономію було заблоковано, і економіка вищої освіти не зазнала змін” [13], проте не пропонує свого бачення фінансової автономії українських ЗВО.

На нашу думку, одна із суттєвих причин ситуації із фінансовою автономією українських ЗВО пояснюється насамперед відсутністю такого терміна та його визначення в чинному Законі України “Про вищу освіту” (одним із основних авторів якого був С. М. Квіт). Більше того, навіть у Розділі XII “Фінансово-економічні відносини у сфері вищої освіти” цього Закону була

фактично збережена модель фінансування вищої освіти на засадах радянської планової економіки.

Стосовно пропонуванних реформ, їх змісту та очікуваних результатів, то наведемо очікувані результати у сфері економіки ЗВО: “Фінансова автономія є запорукою переходу відповідальності за якість вищої освіти від держави до самих ЗВО”; “Зміна економіки вищої освіти також дозволить заохотити до конкуренції на посади ректорів представників нового покоління управлінців, які зараз утримуються від активної участі в існуючому сумнівному економічному укладі” [13].

О. В. Співаковський, кандидат фізико-математичних наук, доктор педагогічних наук, свого часу перший заступник Голови комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України висловив переконання, які ми поділяємо: “щоб суттєво змінити будь-яку систему, починати потрібно зі зміни моделі фінансування... Вища освіта, напевне, є найяскравішим прикладом неефективності системи фінансування. Діюча модель, по суті, стала моделлю простого відтворення” [14]. Справедливим є, на нашу думку, і зауваження автора про те, “що похвалитися тим, що має достатньо коштів для розвитку і утримання системи освіти, не може жодна держава світу” [14]. В Україні, “зважаючи на стан економіки, про збільшення державного фінансування, ясна річ, не може бути й мови ні тепер, ні в найближчій перспективі” [14].

Проте конкретні пропозиції автора щодо переходу до нової моделі фінансування вищої освіти потребують, на наш погляд, детальнішого професійного аналізу.

Насамперед розглянемо концептуальну основу запропонованої моделі – “формування доданої вартості студента”. На наше переконання, вживання такого терміна є не коректним. У сучасній ринковій економічній теорії і практиці вартість як економічна категорія притаманна конкретному результату певного виду економічної діяльності – продукту (товар або послуга). Додана вартість – вартість, що додається у процесі виробництва товарів і послуг до вартості сировини, матеріалів, палива тощо на кожному етапі руху товару або послуги від початку виробництва до споживача. Отже, некоректність полягає в тому, що студент не є результатом економічної діяльності у сфері вищої освіти. Згідно з положеннями СНР 2008, результатом економічної діяльності у сфері вищої освіти виступає послуга у цій сфері, чия додана вартість розраховується як вартість випуску за вирахуванням вартості проміжного споживання. Студент є споживачем послуг у сфері вищої освіти.

У рамках своєї моделі автор пропонує встановити “три форми державного фінансування підготовки фахівців... Перша... передбачає здійснення державою повної компенсації витрат на навчання. Друга... надання державних гарантій для отримання здобувачем вищої освіти кредитів на оплату вартості навчання з погашенням за рахунок держави відсотків за такими кредитами... За третьою формою держава лише надає здобувачам освіти гарантії для отримання кредитів на навчання, а от погашати кредити і відсотки по них громадянин має вже за власний рахунок” [14]. Певно, під форма-

ми державного фінансування автор мав на увазі механізми фінансування. Пропонуємо оцінку лише другої “форми державного фінансування”, оскільки, на наше переконання, перша є, по суті, діючим механізмом фінансування “повного утримання ЗВО як бюджетної установи”, а третя форма давно використовується на практиці, причому певні гарантії держави на отримання кредитів на навчання з їх погашенням за кошти громадян не потрібні. Найкращою оцінкою адекватності “другої форми державного фінансування” вищої освіти може бути такий промовистий факт: у США, країні з найсучаснішою банківською системою у світі, заборгованість студентів за взятими кредитами на навчання становила у 2018 р. 1,5 трлн дол. [15]. Можна лише уявити собі ймовірні масштаби неповернення кредитів на навчання в Україні, якщо держава гарантуватиме такі кредити: обсяг корупційних ризиків важко собі уявити. Тому, на нашу думку, пропозиції О. В. Співаковського є дискусійними.

Також відомі точки зору щодо недосконалості механізмів державного замовлення послуг вищої освіти [16].

За майже 40-річний період практичної та наукової діяльності (ЗВО, міністерства фінансів і економіки, наукова установа) чи не вперше вдалося ознайомитись із результатами професійного дослідження теоретико-методологічних засад зарубіжного досвіду створення та функціонування моделей фінансування вищої освіти, опублікованого у статті кандидата економічних наук Я. П. Петракова [17]. Насамперед повністю поділяємо висновок автора, що “серед вітчизняних учених питання фінансування освіти протягом останніх років розглядалося досить поверхнево...” [17, с. 97], з наведеним конкретних прізвищ, кількість яких, на наш погляд, можна істотно збільшити. Автор слушно наголошує: “Визначальним драйвером трансформації моделей фінансування вищої освіти вважається побудова ефективного ринку освітніх послуг і перехід до бюджетування за результатами діяльності” [17, с. 98], та те, що “криза 2009 р. спонукала уряди багатьох країн ЄС, лідерами серед яких були Німеччина, Чехія, Литва та Великобританія, помітно прискорити рух назустріч ринкам і диференціації елементів механізму фінансування вищої освіти” [17, с. 105].

Погоджуючись здебільшого з висновками автора дослідження, у нас склалися враження, що він надає перевагу переходу від адміністративного до ринкових підходів; поступовим тонким налаштуванням комбінацій фінансових інструментів для досягнення найбільшого ефекту та впливів, підвищення економічної ефективності (за витратами й ресурсами) та результативності [17, с. 117].

Разом із тим, на жаль, науковець залишив поза увагою свого дослідження відповідні законодавчі акти Великобританії, Німеччини, Франції, Нідерландів щодо фінансування університетів (зокрема, у Сполученому Королівстві діє Закон про вищу освіту і наукові дослідження 2017 р. (Higher Education and Research Act 2017)) [18]. На нашу думку, саме результати аналізу конкретних законодавчих актів провідних країн ЄС мають бути врахо-

вані при розробленні пропозицій щодо моделі державного фінансування ЗВО України.

Серед ґрунтовних досліджень у сфері вищої освіти України хочемо виокремити і працю кандидатів економічних наук Г. С. Лопушняк і Х. В. Рибчанської [19]. Автори в розділі I засвідчили свою повагу до теорії людського капіталу, проте, після традиційного обґрунтування ролі освіти з наведенням висловлювань Конфуція, Лі Кун Ю, Л. Ерхарда, І. Лукінова, зазначили, що одним “із найважливіших для функціонування і розвитку державного регулювання (є) – бюджетне фінансування” [19, с. 35], визнавши, на нашу думку, таким чином, що зараз “усі ми живемо у світі фінансового капіталізму” [5, с. 12].

У монографії на професійному рівні здійснено аналіз економічних методів державного регулювання вищої освіти в Україні, основними складовими якого визначено: бюджетне фінансування, кредитування вищої освіти, фінансову автономію ЗВО, ціноутворення послуг у сфері вищої освіти, державне замовлення на підготовку фахівців, оплату праці. Безумовно, є багато положень, які, на наш погляд, є спірними, і пояснюються передусім неврахуванням концептуальних засад СНР 2008. Однак це не завадило авторам на основі фахового аналізу запропонувати змінити діючу модель бюджетного фінансування вищої освіти на п'ятикомпонентну модель, яка містить такі рівні:

- базовий (формується на основі обсягу державного замовлення та орієнтованої середньорічної вартості навчання одного студента, аспіранта чи докторанта);

- соціальний (призначений для фінансування академічної стипендії, пільг та допомог студентам і аспірантам, формується, виходячи із розрахунку потреби у стипендіальному забезпеченні, а також потреб для забезпечення передбачених законодавством інших соціальних трансфертів студентам (аспірантам, докторантам, слухачам, інтернам);

- бонусний (планується у розмірі до 40 % від базового фонду, але не менше 25 %; призначений для додаткового фінансування національних закладів вищої освіти (15 % їх базового і соціального фінансування), дослідницьких (25 % їх базового і соціального фінансування), а також для додаткового фінансування усіх ЗВО, враховуючи результати їх діяльності);

- грантовий (буде виконувати місію розвитку наукових досліджень у ЗВО, його розмір залежить від можливостей бюджету, проте не може бути меншим, ніж 5 % від базового фонду);

- резервний (формується у розмірі 2 % базового фонду і може бути використаний на потреби ЗВО, що спричинені непередбачуваними обставинами (природні катаклізми, стихійне лихо тощо) [19, с. 230–231].

На нашу думку, варто детально розглянути оприлюднені пропозиції щодо внесення змін до чинних законів щодо фінансування вищої освіти [20–22]. У зазначених проектах міститься велика кількість пропозицій, які дають переконливі підстави для узагальненого висновку: їх розробники не достатньо

враховують світових та європейських тенденцій щодо приведення моделей фінансування вищої освіти до вимог сучасної ринкової економіки і продовжують розглядати економічну діяльність ЗВО з позицій радянської планової системи. Промовистим підтвердженням такого висновку може слугувати той факт, що розробники пропонують замінити конкретну норму ст. 71 “Фінансування закладів вищої освіти” чинного Закону України “Про вищу освіту”, яка передбачає фінансування ЗВО за рахунок коштів держбюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, на загальну норму: “Здобуття вищої освіти особою у закладі вищої освіти може здійснюватись за рахунок видатків державного бюджету, якщо особа має таке право відповідно до законів України”. До цього слід додати, що назву статті теж пропонується змінити: замість “Фінансування закладів вищої освіти” – “Оплата здобуття освіти у закладах вищої освіти”. На цілком обґрунтоване зауваження фахівців Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, що нова назва статті повністю змінює її сенс, відповідь розробників вражає категоричністю: “Держава відповідно до ст. 53 Конституції України має забезпечувати безоплатне здобуття особою вищої освіти”, хоча в Основному законі ця норма має таке продовження: “в державних і комунальних ЗВО на конкурсній основі”, а в Рішенні Конституційного Суду України “безоплатність вищої освіти (безоплатність навчання) в державних і комунальних закладах зобов’язує державу створити відповідні можливості, за яких громадянин України на рівних конкурсних умовах (частина четверта статті 53 Конституції України) може здобути без внесення плати у будь-якій формі вищу освіту в межах обсягу потрібних державі та суспільству фахівців... Рішення... є обов’язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене” [23].

Окремо хочемо привернути увагу до поглядів щодо проблем економічної діяльності у сфері вищої освіти С. В. Бабака, доктора технічних наук, експерта з питань освіти і науки команди Президента України В. О. Зеленського [24]. Зокрема, науковець зазначив: “Наша команда виступає... за вільний ринок, у т. ч. й освітянський... фінансову автономію як у приватних вузах, ...щоб змінити статус державних вузів з бюджетних установ на (скоріше неприбуткові) суб’єкти господарювання”. Нам імпонують погляди автора щодо необхідності зміни системи держзамовлення та ціноутворення. Разом із тим проблематичною видається пропозиція надавати для більшості абітурієнтів безпроцентний державний кредит на здобуття вищої освіти з урахуванням згаданого вище досвіду США.

З огляду на викладене, запропонуємо наше бачення створення й упродовження НМДФ ЗВО як суб’єктів сучасної ринкової економіки (таблиця). Її головна ідея: фінансування виробництва та оплата конкретних продуктів (товарів і послуг) як результатів економічної діяльності ЗВО, зареєстрованих відповідно до положень Класифікації видів економічної діяльності (далі – КВЕД) і Державного класифікатора продукції та послуг (далі – ДКПП), а не фінансування утримання ЗВО.

Таблиця. Нова модель державного фінансування ЗВО України (НМДФ ЗВО) як суб'єктів сучасної ринкової економіки

Види економічної діяльності, зареєстровані згідно з КВЕД	Продукти (товари і послуги) за ДКПП	Назва бюджетної програми	Показники бюджетних програм
Основний			
85.42. Вища освіта	85.42. Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня	Фінансування виробництва та оплата послуг у сфері вищої освіти університетського рівня	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні
Другорядні			
72. Наукові дослідження та розробки	72. Послуги щодо наукового досліджування та експериментального розроблення	Фінансування виробництва та оплата послуг щодо наукового досліджування та експериментального розроблення	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні
58. Видавнича діяльність	58. Послуги видавничі	Фінансування виробництва та оплата послуг видавничих (можливо часткова)	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні
55.1. Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення	55.1. Послуги готелів і подібних засобів тимчасового розміщення	Фінансування виробництва та оплата послуг готелів і подібних засобів тимчасового розміщення (можливо часткова)	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні
85.5. Інші види освіти	85.5. Послуги у сфері освіти, інші	Фінансування виробництва та оплата послуг у сфері освіти, інша (можливо часткова)	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні
88.9. Надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання	88.9. Послуги щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання, інші, не введені в інші угруповання	Фінансування виробництва та оплата послуг щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання, інші, не введені в інші угруповання	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні
93. Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	93. Послуги у сфері спорту та послуги щодо організування розваг і відпочинку	Фінансування виробництва та оплата послуг у сфері спорту та послуги щодо організування розваг і відпочинку (можливо частково)	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні
91. Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	91. Послуги бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	Фінансування виробництва та оплата послуг бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	Кількісні, вартісні, розрахункові, якісні

Примітка: запропоновані переліки видів економічної діяльності, продуктів, назв бюджетних програм не є вичерпними. Щодо показників бюджетних програм, то підходи до їх формування викладено у публікації: *Витренко Ю. М.* Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. *Освітня аналітика України*. 2019. № 1. С. 31–47.

Складено автором.

Передусім варто зауважити, що НМДФ ЗВО розглядається нами як невід'ємна складова (на нашу думку, головна) загальної Нової моделі економічної діяльності у сфері вищої освіти України (*далі* – НМЕДВО), розробленої в Інституті вищої освіти України [25].

Головною відмінністю запропонованої нами НМДФ ЗВО від діючої моделі є фінансування виробництва та оплата конкретних продуктів (товарів і послуг) згідно з КВЕД та ДКПП, тобто фінансування конкретних результатів економічної діяльності ЗВО, а не їх утримання взагалі, як це відбувається тепер (за окремими винятками). Це, у свою чергу, зумовлює об'єктивну необхідність приведення нормативно-правового статусу вітчизняних ЗВО у відповідність із сучасними вимогами ринкової економіки.

В Україні всі державні й комунальні ЗВО з радянських часів і донині здебільшого провадять свою економічну (господарську) діяльність у статусі бюджетних установ, які за Бюджетним кодексом України “повністю утримуються за рахунок державного або місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими” [26].

У зв'язку з цим слід зазначити, що відповідно до СНР 2008 у сучасній ринковій економіці основною інституційною формою ЗВО є некомерційні організації (НКО) – “юридичні особи або громадські організації, які створюються з метою виробництва товарів і послуг, чий статус не дозволяє їм бути джерелом доходу, прибутку або іншої фінансової вигоди для одиниць, які їх засновують, контролюють або фінансують. На практиці їх виробнича діяльність повинна виробляти деякий прибуток або збиток, проте будь-який прибуток, котрий вони, можливо, одержать, не може бути присвоєний іншою інституційною одиницею. Статут організації, у відповідності до якого вони засновані, розроблений таким чином, що інституційні одиниці, які їх контролюють або управляють ними, не мають права на долю в прибутках або іншому доході, які вони одержують. За цієї причини вони зазвичай звільняються від сплати податків”. При цьому вказується, що “НКО можуть бути створені... органами державного управління” і “НКО... можуть надавати освітні послуги...” [7]. У СНР 2008 розрізняються НКО, зайняті ринковими і неринковими видами діяльності, оскільки це впливає на віднесення їх до відповідного інституційного сектору економіки. “Школи, коледжі, університети, клініки, лікарні та ін. є НКО, зайняті ринковим виробництвом, якщо вони отримують платежі, що відображають їх затрати на виробництво і які достатньо високі, щоб суттєво впливати на попит на їх послуги. В результаті виробничої діяльності цих одиниць має створюватись прибуток або збиток. Будь-який прибуток повинен залишатися в НКО, оскільки їх статус не дозволяє передавати його іншим одиницям. З іншого боку, з огляду на їх статус некомерційної організації, вони можуть отримувати додаткові засоби від пожертв, які здійснюються окремими особами, корпораціями або органами державного управління” [7]. Вказується також, що ЗВО можуть належати і до НКО, які зайняті неринковим виробництвом, – “це такі виробники, які надають більшу частину свого випуску іншим одиницям безоплатно або за економічно незначними цінами... Основним джерелом їх фінансування можуть бути... трансферти... від третіх сторін, включно з органами державного управління... НКО, зайняті, головним чином, неринковим виробництвом, поділяються на дві групи: ті НКО, які контролюються органами державного

управління, і ті, які не контролюються органами державного управління. Перші входять до складу державного управління...” [7].

Наведені положення СНР 2008 щодо організаційно-правового статусу ЗВО, на наше переконання, дають достатньо підстав стверджувати, що чинний статус державних і комунальних ЗВО України мало відповідає положенням сучасної ринкової економіки й навіть унеможливує досягнення фінансової автономії.

На основі положень СНР 2008, Класифікації інституційних секторів економіки (KICE), дослідження ІВО НАПН України [25] пропонуємо включити до нормативно-правових актів такі терміни та їх визначення:

- Заклад вищої освіти як суб'єкт економічної (господарської) діяльності – це інституційна одиниця, основною метою якої є виробництво і надання послуг у сфері вищої освіти відповідно до визначених у законному порядку державних стандартів послуг у сфері вищої освіти та можливих додаткових вимог, сформульованих замовником у документі щодо виконання замовлення (договір, угода, контракт), та зареєстрована у законному порядку.

- Заклад вищої освіти як некомерційна організація (НКО) – це юридична особа, інституційна одиниця, що створюється з метою виробництва послуг у сфері вищої освіти, чий статус не дає їй можливості бути джерелом доходу, прибутку або іншої фінансової вигоди для одиниць, які їх засновують, контролюють або фінансують.

- Заклад вищої освіти як некомерційна організація (НКО) з неринковим виробництвом – це юридична особа, інституційна одиниця, яка створюється з метою виробництва послуг у сфері вищої освіти і виробляє та надає послуги у сфері вищої освіти безоплатно або за економічно незначущими для споживача цінами.

- Заклад вищої освіти як некомерційна організація (НКО) з ринковим виробництвом – це юридична особа, інституційна одиниця, що створюється з метою виробництва послуг у сфері вищої освіти й отримує платежі, які еквівалентні їхнім витратам на виробництво і є достатньо високими, щоб суттєво впливати на попит на їх послуги.

- Заклад вищої освіти як корпорація – це юридична особа, інституційна одиниця, яка створена спеціально з метою ринкового виробництва послуг у сфері вищої освіти і є джерелом доходу, прибутку чи іншої фінансової вигоди для своїх власників.

- Заклад вищої освіти як бюджетна установа – це юридична особа, інституційна одиниця, що створена в установленому порядку, яка повністю утримується за рахунок, відповідно, державного чи місцевих бюджетів і є неприбутковою.

Переконані, що унормування можливості ЗВО провадити економічну діяльність за визначенням їх юридичного власника (засновника) в одній із наведених організаційно-правових форм (статусів) дасть їм змогу організувати свою діяльність відповідно до засад сучасної ринкової економіки,

істотно підвищити рівень ефективності використання трудових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів і досягнути фінансової автономії.

Як суб'єкти ринкової економіки ЗВО України при реєстрації в ЄДРПОУ зобов'язані вказати згідно з КВЕД основний та другорядні види економічної діяльності, які вони будуть провадити. Зокрема, у Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій (ЄДРПО) [27] Національний технічний університет України "Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського" задекларував одночасне здійснення 60 видів економічної діяльності, зазначивши основним видом за кодом КВЕД 85.42 – Вища освіта; Київський національний університет імені Тараса Шевченка вказав 21 вид економічної діяльності; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана – 55; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна – 6; Національний університет "Львівська політехніка" – 18; Національний медичний університет імені О. О. Богомольця – 6; Харківський національний медичний університет – 6; Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького – 8; Одеський національний медичний університет – 8; Київський національний університет культури і мистецтв – лише 1 вид економічної діяльності. Звіти про конкретні обсяги виробництва товарів і послуг (продукти – тотожне поняття) і їх реалізацію ЗВО мають подавати відповідно до положень ДКПП органам державної статистики. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність чітких визначень продуктів, які виробляють і реалізують ЗВО, і цін на ці продукти. Проте ми змушені констатувати, що в нормативно-правових актах, які регулюють економічну діяльність ЗВО, дотепер такі визначення відсутні, як немає і визначень інших економічних категорій.

Здійснене в ІВО НАПН України дослідження запропонувало запровадити в практику економічних відносин у сфері вищої освіти велику кількість термінів і їх тлумачень, які, на переконання дослідників, мають усі підстави для розроблення на їхній основі нової моделі економічної діяльності у сфері вищої освіти України [28]. Наприклад, наведено таке визначення результату основного виду економічної діяльності ЗВО: "послуга у сфері вищої освіти як результат економічної діяльності – це освітня діяльність офіційно зареєстрованих інституційних одиниць, що вносить зміни в інтелектуальний стан окремої особи, виробляється на замовлення відповідно до державних стандартів вищої освіти та можливих додаткових вимог, сформульованих замовником у документі щодо виконання замовлення (договір, угода, контракт тощо), і яка має вартісний вираз". Важливо підкреслити, що вартісний вираз послуга у сфері вищої освіти повинна мати за повний термін виробництва і надання послуги по кожному рівню (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, доктор філософії / доктор мистецтв), кожній галузі знань та кожній спеціальності з розбиттям за роками виробництва та надання послуг. Окремо хочемо привернути увагу до того, що розрахунок вартості слід здійснювати на основі показників лише тих витрат, які безпосередньо спрямовуються на виробництво й оплату послуг у сфері вищої освіти

університетського рівня, тобто без витрат на виробництво й оплату послуг другорядних видів економічної діяльності.

На підставі положень Системи національних рахунків 2008, ДКПП, КІСЕ, Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, Цивільного кодексу України пропонуємо і таке визначення: послуга щодо наукового досліджування та експериментального розроблення як результат економічної діяльності – це результат наукової і науково-технічної діяльності офіційно зареєстрованих інституціональних одиниць у вигляді продукту, що містить нове наукове знання, зафіксоване на носіях інформації, і яке вносить зміни в інтелектуальний стан особи, що оволоділа цим знанням; виробленого на замовлення відповідно до сформульованих замовником у документі щодо виконання замовлення завдань (договір, угода, контракт тощо), і який має вартісний вимір.

Щодо інших визначень продуктів, які виробляються ЗВО, то, на нашу думку, їх доцільно вживати згідно з чинними нормами відповідних інституційних секторів економіки.

Законодавчою основою механізму фінансування ЗВО України є положення частини другої ст. 95 Конституції України: “Виключно законом України про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків”. Ця норма безальтернативно, на наше переконання, обумовлює, що межі фінансової автономії будь-якої бюджетної установи, зокрема ЗВО, встановлюються цільовим “спрямуванням ... видатків”, тобто якщо законом про Державний бюджет України визначено видатки на вищу освіту в певному розмірі (окремо загального і спеціального фондів, у т. ч. на оплату праці), то ніхто не має права самостійно встановлювати, “куди витратити гроші: скільки на науку, скільки на навчальний процес, скільки на зарплату викладачам”, як пропонує С. М. Квіт [12].

Зважаючи на викладене вище, ми розглядаємо фінансування сфери вищої освіти (*financing*) як процеси створення на основі руху грошових коштів певних цільових фондів та використання зазначених коштів для виробництва і надання лише послуг у сфері вищої освіти відповідно до офіційних міжнародних і національних класифікаторів. Фінансування виробництва та оплати конкретних продуктів (товарів і послуг) другорядних видів економічної діяльності ЗВО має здійснюватись згідно зі встановленими вимогами.

Наведемо і власне визначення фондування у сфері вищої освіти (*funding*) – процеси створення на основі руху грошових коштів певних їх цільових фондів із метою подальшого використання для виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти відповідно до міжнародних і національних класифікаторів та інших продуктів (товарів і послуг). На нашу думку, фондування у сфері вищої освіти є першим етапом фінансування, коли накопичуються саме цільові грошові кошти, з яких потім здійснюється безпосереднє фінансування виробництва конкретних продуктів. Важливо наголосити, що фонди

можуть створюватись не лише для фінансування виробництва послуг у сфері вищої освіти, а й для інших цілей (зокрема, фонди заробітної плати, соціальної допомоги, капітального будівництва, ендавменту тощо). На наш погляд, багато дослідників проблем фінансування не враховують різниці між сформульованими нами визначеннями й розглядають терміни *funding* та *financing* як тотожні поняття.

Отже, можна зробити такі висновки.

Прийняття Закону України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування”, виконання зобов’язань України стосовно завершення переходу до ринкової економіки за Угодою про асоціацію України з ЄС, додержання Рекомендацій парламентських слухань на тему “Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки” в частині державного фінансування ЗВО зумовляють необхідність внесення змін до діючої моделі державного фінансування вітчизняних ЗВО.

Теоретико-методологічною основою НМДФ ЗВО України як суб’єктів сучасної ринкової економіки слід обрати концептуальні засади неоінституціоналізму, фінансового капіталізму, міжнародних стандартів СНР 2008, ESA 2010, міжнародних та національних класифікаторів (зокрема КВЕД, ДКПП, КІСЕ).

Діюча модель державного фінансування ЗВО України дотепер функціонує на засадах, згідно з якими державні видатки виділяються на їх “повне утримання як бюджетних установ”, а не як оплата за вироблені й надані конкретні послуги (зокрема, “послуги у сфері вищої освіти”; “послуги щодо наукового дослідження та експериментального розроблення”; “послуги видавничі”; “послуги готелів і подібних засобів тимчасового розміщення” (послуги, які отримують здобувачі вищої освіти у гуртожитках); “послуги щодо соціальної допомоги без проживання” (насамперед соціальні стипендії)) тощо, як передбачено засадами сучасної ринкової економіки.

У своїй основі НМДФ ЗВО передбачає оплату вироблених ЗВО конкретних кінцевих продуктів (товарів і послуг) відповідно до найменувань (назв), встановлених Державним класифікатором продукції і послуг ДКПП ДК 016:2010.

Основними напрямками створення НМДФ ЗВО мають бути:

- унормування можливості ЗВО провадити економічну діяльність за визначенням юридичного власника (засновника) ЗВО в одній із таких організаційно-правових форм (статусів): “бюджетна установа”; НКО з ринковим виробництвом; НКО з неринковим виробництвом; нефінансова корпорація;
- унормування видів економічної діяльності ЗВО, які фактично провадяться ними згідно з вимогами КВЕД;
- унормування назв виробництва продуктів економічної діяльності ЗВО (товарів і послуг) відповідно до ДКПП ДК 016:2010;
- запровадження системи ціноутворення товарів і послуг, які виробляються і надаються ЗВО;

– упорядкування термінів та їх визначень щодо економічної діяльності ЗВО на засадах ринкової економіки, зокрема, “послуга у сфері вищої освіти як результат економічної діяльності”, “послуга щодо наукового досліджування та експериментального розроблення як результат економічної діяльності”, “державний стандарт послуги у сфері вищої освіти”, “якість послуги у сфері вищої освіти”, “вартість послуг у сфері вищої освіти”, “стандартизація у сфері вищої освіти”, “збалансована система показників діяльності ЗВО”;

– зміна назв бюджетних програм, з метою узгодження їх із назвами положень ДКПП ДК 016:2010;

– запровадження стандартів бухгалтерського обліку, з метою розрахунку вартості кожного конкретного кінцевого продукту (товару чи послуги);

– внесення змін до чинної системи державного замовлення на виробництво і надання послуг у сфері вищої освіти, із визначенням державними замовниками насамперед ЦОВВ, на які покладено обов’язки здійснення відповідної державної політики незалежно від того, чи є в їх підпорядкуванні ЗВО, та з передбаченням системи регіональних замовлень з оплатою послуг у сфері вищої освіти за рахунок видатків місцевих бюджетів;

– реалізація системи публічних закупівель послуг у сфері вищої освіти, як встановлено п. 5 ст. 2 Закону України “Про публічні закупівлі” з метою уникнення ризиків виникнення корупційних явищ під час розміщення державного замовлення та розподілі бюджетних коштів між ЗВО;

– введення Збалансованої системи результативних показників економічної діяльності ЗВО як основи для визначення результатів виконання бюджетних програм у сфері вищої освіти, ступеня досягнення цілей державної політики, проведення оглядів відповідних витрат держбюджету;

– упровадження на основі вказаної системи щорічних Національних рейтингів ЗВО.

На наше глибоке переконання, лише цілісне запровадження НМДФ ЗВО дасть змогу істотно підвищити ефективність використання публічних видатків держави на забезпечення конституційного права громадян на вищу освіту, наблизити показники якості послуг у цій сфері до середніх показників країн ЄС і, в кінцевому результаті, сприятиме значному зростанню темпів економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування : закон України від 06.12.2018 № 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19>.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. Проект Постанови про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки” / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=65990.

4. Матузка Я. В., Горбатюк В. І. Інституціональні аспекти трансакційних витрат. *Фінанси України*. 2015. № 12. С. 109–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_12_11.
5. Шиллер Р. Финансы и хорошее общество / пер. с англ. Ю. Каптурского. М. : Изд-во Института Гайдара, 2014. 504 с. URL: <https://doi.org/10.1515/9781400846177>.
6. Реалізація потенціалу економічного росту України : спец. доп. / Світовий банк. 2019. 25 трав. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/233891558601579588/Ukraine-Special-Focus-Note-Spring-2019-uk.pdf>.
7. Система национальных счетов 2008 / Европейская комиссия, Международный валютный фонд, Организация экономического сотрудничества и развития, Организация Объединенных Наций и Всемирный банк. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008RussianWC.pdf>.
8. Пікетті Т. Капітал у XXI столітті / пер. з англ. Н. Палій. Київ : Наш Формат, 2016. 696 с. URL: <https://doi.org/10.4159/9780674982918>.
9. Pruvot E. B., Estermann T., Lisi V. Public Funding Observatory Report 2018. URL: https://eua.eu/downloads/publications/eua%20pfo%202018%20report_14%20march%202019_final.pdf.
10. Funding / European University Association. URL: <https://eua.eu/issues/18:funding.html>.
11. Бахрушин В. Як фінансувати вищу освіту, якщо грошей немає? *Освіта UA*. 2018. 9 січ. URL: <https://osvita.ua/vnz/reform/58765/>.
12. Інтерв'ю міністра освіти і науки України Сергія Квіта журналу “Новое время” № 21, 12.05.2015. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-komentari-2015-06-19-interv%20%80%99yu-ministra-osviti-i-nauki-ukrayini>.
13. Квіт С. Дорожня карта реформування вищої освіти України. *Освітня політика*. 2018. 23 берез. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnya-karta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini>.
14. Співаковський О. В. Нова модель фінансування вищої освіти: формування доданої вартості студента. *Хвиля*. 2016. 14 квіт. URL: <https://hvylya.net/analytics/society/nova-model-finansuvannya-vishhoji-osviti-formuvannya-dodanoyi-vartosti-studenta.html>.
15. Tanzi A. U.S. Student Loan Debt Sets Record, Doubling Since Recession. *Bloomberg*. 2018. December 17. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-12-17/u-s-student-loan-debt-sets-record-doubling-since-recession>.
16. Стадний Є. Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності / Аналітичний центр CEDOS. 2016. 8 берез. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/kontseptualna-model-derzhavnoho-finansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti>.
17. Петраков Я. В. Моделі фінансування вищої освіти в Європі та світі. *Фінанси України*. 2017. № 12. URL: http://finukr.org.ua/docs/FU_17_12_095_uk.pdf.
18. Higher Education and Research Act 2017. 2017. April 27. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/contents/enacted>.
19. Лопушняк Г. С., Рибчанська Х. В. Вища освіта України: державне регулювання та перспективи розвитку : монографія. Львів : Ліра Прес, 2018. 283 с.
20. МОН пропонує для громадського обговорення пакет проектів документів щодо реформування системи фінансування вищої освіти. 2018. 5 черв. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-paket-proektiv-dokumentiv-shodo-reformuvannya-sistemi-finansuvannya-vishhoji-osviti>.
21. Звіт про результати громадського обговорення проекту Закону “Про внесення змін до Закону України “Про вищу освіту” та інших законів України щодо фінансуван-

ня вищої освіти”. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/07/23/1-g-o-porivnyaltablitsyazuprovishchuosvitusayt.pdf>.

22. Звіт про результати громадського обговорення до проекту Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу щодо неприбуткового статусу закладів вищої освіти та наукових установ”. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/07/23/2-g-o-porivnyalnatablitsyapodatkoviykodekssayt.pdf>.

23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України (справа про доступність і безоплатність освіти) від 04.03.2004 № 5-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04>.

24. Сергій Бабак: хто проти, щоб вчителі отримували \$4 тис.? *Освіта UA*. 2019. 5 черв. URL: <https://osvita.ua/news/64774>.

25. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки : монографія / Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко та ін. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2017. 187 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf.

26. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

27. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань / Міністерство юстиції України. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>.

28. Вітренко Ю. М. Нова модель економічної діяльності закладів вищої освіти України. 2018. 21 черв. URL: <http://naps.gov.ua/uploads/files/press/nmedvo.pptx>.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding the introduction of medium-term budgetary planning* (Act No. 2646-VIII, December 6). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19> [in Ukrainian].

2. EU, Ukraine. (2014). *Association agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European atomic energy community and its member states, of the other part*. Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). *Draft Resolution on the Recommendations of the parliamentary hearings on “Balanced development of human capital in Ukraine: the challenges of education and science”*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=65990 [in Ukrainian].

4. Matuzka, Ya. V., Horbatiuk, V. I. (2015). Institutional aspects of transaction costs. *Finance of Ukraine*, 12, 109–122. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_12_11 [in Ukrainian].

5. Shiller, R. (2014). *Finances and the Good Society*. Moscow: Izdatelstvo Instituta Gaydara [in Russian]. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400846177>.

6. World Bank. (2019, May 25). *Realization of economic growth potential of Ukraine*. Retrieved from <http://pubdocs.worldbank.org/en/233891558601579588/Ukraine-Special-Focus-Note-Spring-2019-uk.pdf> [in Ukrainian].

7. European Commission, IME, OECD, UN, World Bank. (2009). *System of National Accounts 2008*. Retrieved from <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008-RussianWC.pdf> [in Russian].

8. Piketty, T. (2016). *Capital in the Twenty-First Century*. Kyiv: Nash Format. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674982918> [in Ukrainian].

9. Pruvot, E. B., Estermann, T., Lisi, V. (2018). *Public Funding Observatory Report 2018*. Retrieved from https://eua.eu/downloads/publications/eua%20pfo%202018%20report_14%20march%202019_final.pdf.
10. European University Association. (n. d.). *Funding*. Retrieved from <https://eua.eu/issues/18:funding.html>.
11. Bakhrushyn, V. (2018, January 9). How to finance higher education if there is no money? *Osvita UA*. Retrieved from <https://osvita.ua/vnz/reform/58765/> [in Ukrainian].
12. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2015). *Interview with the Minister of Education and Science of Ukraine Serhii Kvit of "New Time" Magazine № 21, 12.05.2015*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-komentari-2015-06-19-interv%20%80%99yu-ministra-osviti-i-nauki-ukrayini> [in Ukrainian].
13. Kvit, S. (2018, March 23). Roadmap for reforming higher education in Ukraine. *Educational policy*. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnyakarta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini> [in Ukrainian].
14. Spivakovskiy, O. V. (2016, April 14). A new model of financing higher education: the formation of student added value. *Wave*. Retrieved from <https://hvylya.net/analytics/society/nova-model-finansuvannya-vishhoji-osviti-formuvannya-dodanoyi-vartosti-studenta.html> [in Ukrainian].
15. Tanzi, A. (2018, December 17). *U.S. Student Loan Debt Sets Record, Doubling Since Recession*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-12-17/u-s-student-loan-debt-sets-record-doubling-since-recession>.
16. Stadnyi, Ye. (2016, March 8). *Conceptual model of public financing of HEIs by performance*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/articles/kontseptualna-model-derzhavnoho-finansuvannya-vnz-za-rezultatamy-diialnosti> [in Ukrainian].
17. Petrakov, Ya. V. (2017). Higher education funding models in Europe and the world. *Finance of Ukraine*, 12, 95–121. Retrieved from http://finukr.org.ua/docs/FU_17_12_095_uk.pdf [in Ukrainian].
18. Higher Education and Research Act 2017. (2017, April 27). *www.legislation.gov.uk*. Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/contents/enacted>.
19. Lopushniak, H. S., Rybchanska, Kh. V. (2018). *Higher education in Ukraine: state regulation and development prospects*. Lviv: Liha Pres [in Ukrainian].
20. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018, June 5). *The Ministry of Education and Science proposes a package of draft documents for reforming the system of higher education financing for public discussion*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-paket-proektiv-dokumentivshodo-reformuvannya-sistemi-finansuvannya-vishhoji-osviti> [in Ukrainian].
21. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018). *Report on the results of public discussion on the Draft Law "On amendments to the Law of Ukraine "On higher education" and other Laws of Ukraine on financing higher education"*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/07/23/1-g-o-porivnyaltablitsyazuprovishchuosvitusayt.pdf> [in Ukrainian].
22. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018). *Report on the results of public discussion on the Draft Law of Ukraine "On amendments to the Tax Code on the non-profit status of higher education institutions and scientific institutions"*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/07/23/2-g-o-porivnyalnatablitsyapodatkoviykodeksayt.pdf> [in Ukrainian].
23. Constitutional Court of Ukraine. (2004). *Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the 50 People's Deputies of Ukraine on the official interpretation of the provisions of part three of Article 53 of the Constitution of*

Ukraine (the case on the accessibility and free of charge of education) (Document No. 5-рп/2004, March 4). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04> [in Ukrainian].

24. Serhii Babak: Who is against, that teachers will receive \$ 4 thousand? (2019, June 5). *Osvita UA*. Retrieved from <https://osvita.ua/news/64774/> [in Ukrainian].

25. Vitrenko, Yu., Vorona, V., Kirienko, D., Kovtunets, V., Melnyk, S., & Musiienko, O. (2017). *Economic relations in higher education: modernization in an innovative economy*. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf [in Ukrainian].

26. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Act No. 2456-VI, July 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].

27. Ministry of Justice of Ukraine. (n. d.). *Unified state register of legal entities, individual entrepreneurs and public associations*. Retrieved from <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch> [in Ukrainian].

28. Vitrenko, Yu. M. (2018, June 21). *New model of economic activity of higher education institutions of Ukraine*. Retrieved from <http://naps.gov.ua/uploads/files/press/nmedvo.pptx> [in Ukrainian].